

Hoge Raad, 7 november 1997, Philips v VEB**PROCESRECHT****Collectieve actie**

- [Collectieve actie is een vordering op eigen naam en geen procesvertegenwoordiging](#)

Voor zover de klacht onder (g) ertoe strekt te betogen dat VEB ook in zoverre niet-ontvankelijk had moeten worden verklaard, omdat zij niet bij conclusie van eis in eerste aanleg een lijst heeft overgelegd waaruit Philips precies kon weten tegen wie zij zich had te verweren, faalt het aangezien aldus aan de ontvankelijkheid van een collectieve actie die overigens aan alle daaraan te stellen eisen voldoet, een voorwaarde wordt gesteld die geen steun vindt in het recht en die met name niet past bij het wezen van een dergelijke actie waarin het geding door de stichting of vereniging die de vordering instelt, op eigen naam wordt gevoerd, niet als procesvertegenwoordigster van of namens, maar slechts ter behartiging van de belangen van anderen.

- [Gezag van gewijsde enkel tussen VEB en Philips](#)

Eenmaal aangenomen dat VEB in haar vordering tot verklaring voor recht kan worden ontvangen voor zover zij daarbij opkomt voor de belangen van de hiervoor in 3.3.2 omschreven groep aandeelhouders, is evenwel niet meer van belang of het Hof al dan niet terecht en al dan niet voldoende gemotiveerd heeft geoordeeld dat VEB óók in haar vordering kan worden ontvangen voor zover zij daarmee beoogt op te komen voor de belangen van andere aandeelhouders. Zulks vooreerst omdat ook bij slagen van een of meer van de in 3.3.2 en 3.3.4 bedoelde klachten VEB ontvankelijk blijft in haar vordering tot verklaring voor recht, en voorts omdat een vonnis waarbij deze vordering mocht worden toegewezen, enkel tussen haar en Philips gezag van gewijsde zal hebben, zodat die aandeelhouders die menen ten gevolge van voormeld tekortschieten van Philips schade te hebben geleden, haar terzake zullen moeten aanspreken, in het kader van welke individuele procedures Philips telkens voldoende gelegenheid zal hebben om te betogen waarom zij, mede in aanmerking genomen de groep van aandeelhouders waartoe de desbetreffende eiser behoort, jegens hem niet schadeplichtig is.

RECLAMERECHT**Informatie geen reclame**[Het gaat hier immers niet om mededelingen van Philips omtrent goederen of diensten welke door haar worden aangeboden.](#)

Onderdeel 3 treft daarentegen doel. Voor zover het Hof zijn beslissing mede gegrond heeft op zijn oordeel dat de in de art. 1416a en 1416b (oud) BW vervatte regeling van misleidende reclame in een geval als het onderhavige van toepassing is, heeft het blijk gegeven van een onjuiste rechtsopvatting. Het gaat hier immers niet om mededelingen van Philips omtrent goederen of diensten welke door haar worden aangeboden. Hierna onder 3.8 wordt onder ogen gezien welke gevolgen in

dit geval aan de gegrondbevinding van dit onderdeel verbonden moeten worden.

Vindplaatsen: NJ 1998, 268, m.nt. Maeijer

Hoge Raad, 7 november 1997

(Martens, Mijnsen, Korthals Altes, Herrmann, Jansen) (...)

Philips Electronics N.V., voorheen genaamd N.V. Philips' Gloeilampenfabrieken, te Eindhoven, eiseres tot cassatie, adv. mr. J.K. Franx, tegen

1. De rechtspersoonlijkheid bezittende Vereniging van Effectenbezitters, te 's-Gravenhage,
2. [...] Brouwer, te [...]
3. [...] van de Riet, [...] te [...],
[...] Janssen, te [...]Blaricum,
verweerders in cassatie, adv. mr. G.J.H. Houtzagers.

1. Het geding in feitelijke instanties

Verweerders in cassatie — verder te noemen: VEB c.s. — hebben bij exploit van 4 december 1991 (de rechtsvoorgangsters van) thans eiseres tot cassatie — verder te noemen: Philips — gedagvaard voor de Rechtbank te 's-Hertogenbosch en — na wijziging van eis — gevorderd (zakelijk weergegeven):

1. te verklaren voor recht dat Philips door het doen van de bij dagvaarding en conclusie van repliek bedoelde mededelingen in de periode van 28 oktober 1989 tot en met 14 april 1990 jegens VEB c.s. in strijd heeft gehandeld met de op Philips rustende informatie- en mededelingsplichten;
2. Philips te veroordelen om aan VEB c.s. te betalen de door hen ten gevolge van de hiervoor omschreven (onrechtmatige) gedragingen van Philips geleden en nog te lijden schade, op te maken bij staat en te vereffenen volgens de wet.

Philips heeft de vorderingen gemotiveerd bestreden.

De Rechtbank heeft bij tussenvonnis van 10 juni 1994, onder aanhouding van iedere verdere beslissing, de zaak naar de rol verwezen voor het nemen van een nadere conclusie zijdens Philips en het in het geding brengen van de in dit vonnis gevraagde gegevens.

Tegen dit tussenvonnis heeft Philips hoger beroep ingesteld bij het Gerechtshof te 's-Hertogenbosch. VEB c.s. hebben incidenteel hoger beroep ingesteld en wederom hun eis gewijzigd door toevoeging van een subsidiaire en meer subsidiaire eis, waarbij zij telkens hebben gevorderd de bestreden uitspraak met verbetering van gronden te bekrachtigen en het geding terug te wijzen naar de Rechtbank voor bewijslevering en in het geding brengen van de verlangde gegevens. Bij akte van 10 januari 1996 hebben VEB c.s. nogmaals verzocht hun eis te mogen wijzigen. Deze eiswijziging hield in dat betaling van de schadevergoeding, op te maken bij staat, werd gevorderd door VEB voorzover deze optreedt voor bepaalde aanwijsbare personen, alsmede door de andere verweerders in cassatie.

Philips heeft zich tegen de laatste eiswijziging verzet.

Bij arrest van 15 mei 1996 (NJ kort 1996, 46; red.) heeft het Hof het bestreden vonnis bekrachtigd, zulks met verbetering van gronden als in het arrest ten aan-

zien van de ontvankelijkheid weergegeven in rov. 1–6, en ten aanzien van het inhoudelijke geschil weergegeven in rov. 38–39.

(...)

2. Het geding in cassatie

(...)

3. Beoordeling van het middel

3.1. Inzet van dit geding is, kort samengevat en voor zover thans van belang, de vraag of Philips voor wat betreft de — positief gestemde — informatie omtrent de gang van zaken in haar bedrijf en haar toekomstverwachtingen die zij aan het publiek heeft verstrekt in de periode beginnend met haar persconferentie van 26 of 27 oktober 1989 en eindigend met haar aandeelhoudersvergadering van 10 april 1990, in zodanige mate toerekenbaar is tekortgeschoten ten aanzien van de rechtens aan dergelijke informatie te stellen eisen, dat zij onrechtmatig heeft gehandeld jegens diegenen die toen, vertrouwend op die informatie, tot aankoop van aandelen Philips zijn overgegaan.

3.2. Stellende dat voormelde vraag bevestigend moet worden beantwoord, heeft VEB in dit geding tegen Philips de hiervoor onder 1 nader omschreven vorderingen tot verklaring voor recht en tot veroordeling tot het betalen van schadevergoeding ingesteld. In haar tussenvonnis heeft de Rechtbank VEB in deze vorderingen ontvankelijk geacht, doch het Hof heeft geoordeeld dat dit slechts juist was voor wat betreft de vordering tot verklaring voor recht, maar dat VEB in haar vordering tot vergoeding van schade niet kon worden ontvangen. Het Hof heeft daarin evenwel geen aanleiding gevonden het tussenvonnis van de Rechtbank te vernietigen: het heeft dit vonnis bekrachtigd, zulks met verbetering van gronden op dit en op een ander punt dat in cassatie niet meer aan de orde is.

3.3.1. Het eerste onderdeel van het middel keert zich met een reeks van klachten tegen hetgeen het Hof in zijn rov. 4.1 t/m 4.6 heeft overwogen ten aanzien van de ontvankelijkheid van VEB.

3.3.2. De klachten onder (b) tot en met (f) bestrijden — deels uitdrukkelijk, deels impliciet — niet het oordeel van Rechtbank en Hof dat VEB in haar vordering tot verklaring voor recht kan worden ontvangen voor zover zij daarbij opkomt voor de belangen van hen die in voormelde periode op de Amsterdamse beurs aandelen Philips hebben gekocht en zich bij het nemen van de conclusie van eis in eerste aanleg met het oog op de onderhavige vordering bij VEB hadden aangemeld.

3.3.3. Voor zover de klacht onder (g) ertoe strekt te betogen dat VEB ook in zoverre niet-ontvankelijk had moeten worden verklaard, omdat zij niet bij conclusie van eis in eerste aanleg een lijst heeft overgelegd waaruit Philips precies kon weten tegen wie zij zich had te verweren, faalt het aangezien aldus aan de ontvankelijkheid van een collectieve actie die overigens aan alle daaraan te stellen eisen voldoet, een voorwaarde wordt gesteld die geen steun vindt in het recht en die met name niet past bij het wezen van een dergelijke actie waarin het geding door de stichting of vereniging die de vordering instelt, op eigen naam wordt gevoerd, niet

als procesvertegenwoordigster van of namens, maar slechts ter behartiging van de belangen van anderen.

3.3.4. De klacht onder (h) signaleert slechts een vermeende tegenstrijdigheid tussen 's Hofs rov. 4.2 en 4.6, maar laat na duidelijk te maken of, laat staan te motiveren waarom, zo al van tegenstrijdigheid sprake zou zijn, zulks zou nopen tot de slotsom dat VEB niet-ontvankelijk verklaard had behoren te worden ook voor zover zij opkomt voor de belangen van de hiervoor in 3.3.2 omschreven groep aandeelhouders.

3.3.5. Eenmaal aangenomen dat VEB in haar vordering tot verklaring voor recht kan worden ontvangen voor zover zij daarbij opkomt voor de belangen van de hiervoor in 3.3.2 omschreven groep aandeelhouders, is evenwel niet meer van belang of het Hof al dan niet terecht en al dan niet voldoende gemotiveerd heeft geoordeeld dat VEB óók in haar vordering kan worden ontvangen voor zover zij daarmee beoogt op te komen voor de belangen van andere aandeelhouders. Zulks vooreerst omdat ook bij slagen van een of meer van de in 3.3.2 en 3.3.4 bedoelde klachten VEB ontvankelijk blijft in haar vordering tot verklaring voor recht, en voorts omdat een vonnis waarbij deze vordering mocht worden toegewezen, enkel tussen haar en Philips gezag van gewijsde zal hebben, zodat die aandeelhouders die menen ten gevolge van voormeld tekortschieten van Philips schade te hebben geleden, haar terzake zullen moeten aanspreken, in het kader van welke individuele procedures Philips telkens voldoende gelegenheid zal hebben om te betogen waarom zij, mede in aanmerking genomen de groep van aandeelhouders waartoe de desbetreffende eiser behoort, jegens hem niet schadeplichtig is.

3.3.6. Een en ander leidt tot de slotsom dat het onderdeel niet tot cassatie kan leiden.

3.4.1. Onderdeel 2 verwijt het Hof 'onbegrijpelijkerwijs geheel in het midden te hebben gelaten welke 'mededelingen' van Philips het bij zijn beslissing in aanmerking heeft genomen'. Het onderdeel faalt. Mede tegen de achtergrond van de gedingstukken is 's Hofs uitspraak op dit stuk voldoende duidelijk. Daarom falen ook de overige, op evenbedoeld verwijt voortbouwende klachten van dit onderdeel.

3.4.2. Ter motivering van het in 3.4.1 gestelde verdient vooreerst aantekening: (1°) dat de Rechtbank in haar rov. 2.2 t/m 2.2.3 een beknopt maar duidelijk overzicht heeft gegeven van de mededelingen van Philips waarom het volgens VEB c.s. ging; (2°) dat de Rechtbank in haar rov. 3.1.3 heeft vastgesteld dat Philips niet heeft ontkend deze mededelingen te hebben gedaan en (3°) dat het Hof in de door Philips aangevoerde grieven kennelijk en begrijpelijkerwijs niet een bestrijding van deze vaststelling heeft gelezen.

Voorts moet in aanmerking worden genomen dat het Hof weliswaar onderscheidt tussen mededelingen omtrent feiten die zich hebben voorgedaan, en het bekend maken van prognoses omtrent toekomstige feiten, maar daarbij heeft onderkend dat in eerstbedoelde mededelingen een prognose, immers een verwachting omtrent toekomstige ontwikkelingen besloten kan liggen. Is dit laatste het geval, aldus het Hof in zijn rov. 4.19, dan

kan de mededeling — hoezeer op zich zelf juist — misleidend zijn indien op het moment waarop zij wordt gedaan, reeds ontwikkelingen bekend, voorzien of redelijkerwijs voorzienbaar zijn op grond waarvan die verwachting niet meer houdbaar is, en deze ontwikkelingen worden verzwegen. Juist dergelijke verzwijgingen zijn hier, aldus het Hof in rov. 4.24, aan de orde. Bovendien moet nog in aanmerking worden genomen dat het Hof, blijkens zijn rov. 4.22, uitdrukkelijk ermee rekening houdt dat mededelingen niet op zich moeten worden gezien, maar dat mede van belang kan zijn of zij een doorlopend of herhaald karakter hebben waarvan een bepaalde suggestie uitgaat.

Vervolgens moet erop worden gewezen dat het Hof in zijn rov. 4.26 tot en met 4.31 de diverse gelegenheden bespreekt waarbij van de zijde van Philips uitlatingen zijn gedaan die door VEB zijn gewraakt, en daarbij telkens die uitlatingen — klaarblijkelijk, in overeenstemming met het in de toelichting op grief VI-II door Philips betoogde: aan de hand van het dienaangaande door Philips gestelde — nader aanduidt en analyseert. Voor wat de aandeelhoudersvergadering van 10 april 1990 betreft, onderscheidt het Hof tussen impliciete — immers in mededelingen omtrent de resultaten besloten — en expliciete prognoses, waaronder niet alleen die welke waren neergelegd in het jaarverslag over 1989, maar kennelijk ook die welke door de toenmalige president van Philips, Van der Klugt, bij die gelegenheid zijn geuit ten aanzien van het gehele jaar 1990 (vgl. in dit verband rov. 3.2 van de Rechtbank en rov. 4.31 van het Hof).

Ten slotte zij eraan herinnerd dat het hier nog slechts om een voorlopige analyse gaat: het Hof heeft immers het oordeel van de Rechtbank onderschreven dat van Philips nadere informatie mag worden verlangd van de aard als door de Rechtbank aangegeven, zij het met nu niet ter zake doende, door het Hof in zijn rov. 4.39 omschreven beperkingen.

3.5. **Onderdeel 3 treft daarentegen doel. Voor zover het Hof zijn beslissing mede gegrond heeft op zijn oordeel dat de in de art. 1416a en 1416b (oud) BW vervatte regeling van misleidende reclame in een geval als het onderhavige van toepassing is, heeft het blijk gegeven van een onjuiste rechtsopvatting. Het gaat hier immers niet om mededelingen van Philips omtrent goederen of diensten welke door haar worden aangeboden. Hierna onder 3.8 wordt onder ogen gezien welke gevolgen in dit geval aan de gegrondbevinding van dit onderdeel verbonden moeten worden.**

3.6. De onderdelen 4 en 5 behoeven geen behandeling nu zij blijkens de daarop gegeven toelichting zijn voorgesteld voor geval onderdeel 3 zou falen en dit geval zich, blijkens het in 3.5 overwogene, niet voordoet.

3.7. Onderdeel 6 signaleert op het stuk van valuta-ontwikkelingen een vermeende tegenstrijdigheid tussen enerzijds rov. 4.31 en anderzijds rov. 4.34 en 35. Daarbij gaat het onderdeel uit van de veronderstelling dat het Hof in rov. 4.31 tot uitdrukking zou hebben gebracht dat 'valuta-ontwikkelingen' vallen buiten hetgeen Philips kan worden verweten en buiten de door het Hof aan Philips opgelegde inlichtingen- en docu-

menteerplicht. Deze veronderstelling vindt evenwel in de bewoordingen en strekking van genoemde rechts-overweging geen steun. Het onderdeel kan daarom reeds bij gebrek aan feitelijke grondslag niet tot cassatie leiden.

3.8. Zoals hiervoor reeds is gebleken, heeft de Rechtbank een tussenvonnissen gewezen waarin, kort gezegd, Philips in de gelegenheid is gesteld nadere feitelijke gegevens te verschaffen. Het Hof heeft dit vonnis met verbetering van gronden bekrachtigd. Van de tegen 's Hofs arrest ingebrachte klachten is alleen die betreffende de toepasselijkheid van de regeling inzake misleidende reclame gegrond bevonden. Dit moet tot vernietiging van 's Hofs arrest leiden. De Hoge Raad kan echter de zaak in zoverre zelf afdoen dat hij het tussenvonnissen van de Rechtbank op dezelfde voet kan bekrachtigen als het Hof heeft gedaan. Weliswaar steunt 's Hofs onderschrijving van het oordeel van de Rechtbank dat Philips nadere feitelijke gegevens dient te verschaffen, mede op zijn oordeel dat voormelde regeling hier toepasselijk is (rov. 4.37, laatste alinea), maar daaraan ligt óók zijn voorlopig oordeel ten grondslag dat het vermoeden bestaat dat Philips op 10 april 1990 feitelijk over zodanige informatie beschikte dat enig voorbehoud niet achterwege had mogen blijven (rov. 4.32) in verbinding met zijn oordeel dat Philips, op wier weg het daarom had gelegen duidelijk te maken wat de oorzaken waren van de discrepantie tussen de op 10 april 1990 uitgesproken verwachtingen en de amper drie weken later, op 3 mei 1990 bekend geworden 'rampzalige' gegevens en waarom desondanks de op 10 april 1990 geuite prognoses gerechtvaardigd waren (rov. 4.33), daarin vooralsnog niet was geslaagd (rov. 4.37, eerste twee alinea's). Deze laatste grond, die 's Hofs desbetreffende oordeel zelfstandig kan dragen, is in cassatie niet bestreden. Voor het overige zijn de in cassatie tegen 's Hofs uitspraak aangevoerde klachten ongegrond bevonden. Vernietiging van die uitspraak behoeft derhalve, wat het vonnis van de Rechtbank betreft, niet tot andere resultaten te leiden dan die waartoe het Hof is gekomen. Gegrondbevinding van onderdeel 3 heeft daarom in feite geen enkel ander gevolg dan dat in het vervolg van dit geding de regeling van de misleidende reclame en de daarin vervatte omkering van de bewijslast geen toepassing meer kunnen vinden.

4. Beslissing

De Hoge Raad:

vernietigt het arrest van het Gerechtshof te 's-Hertogenbosch van 15 mei 1996, behoudens voor wat betreft de daarin uitgesproken kostenveroordelingen; bekrachtigt het vonnis van de Arrondissementsrechtbank te 's-Hertogenbosch van 10 juni 1994, zulks met dezelfde verbeteringen van gronden als aangegeven in het dictum van het arrest van het Gerechtshof te 's-Hertogenbosch van 15 mei 1996 in verbinding met de daar genoemde overwegingen van dat arrest; veroordeelt VEB in de kosten van het geding in cassatie, tot op deze uitspraak aan de zijde van Philips begroot op f 863,98 aan verschotten en f 3500 voor salaris.

Conclusie Advocaat-Generaal Mok

1. Feiten

1.1. 'Met de feiten is het in deze zaak merkwaardig gesteld. Zowel in het vonnis als in het arrest ontbreekt de gebruikelijke samenvattende beschrijving van de ten processe vaststaande feiten waarvan de rechter uitgaat. Dat brengt mee dat de lezer van vonnis en arrest zich bij iedere afzonderlijke rechtsoverweging buiten de daarin soms vervatte, evidente feitelijke vaststellingen, geconfronteerd ziet met de vraag van welke feiten de rechter precies is uitgegaan.'

Deze verzuchting van de raadsman van eiseres van cassatie (Philips) [2] is niet geheel van grond ontbloot. Dat neemt niet weg dat ik hierna een, voornamelijk aan het bestreden arrest en voorts aan het vonnis van de rechtbank ontleende, samenvatting zal geven van de feiten die in de procedure m.i. als vaststaand kunnen worden beschouwd, doordat een van partijen ze heeft gesteld en de wederpartij ze niet heeft betwist.

1.2. Tijdens een persconferentie op 26 of 27 oktober 1989 heeft Philips onder meer bekend gemaakt dat de resultaten in het derde kwartaal van 1989 aanzienlijk waren verbeterd ten opzichte van dezelfde periode van 1988. Drs. Appelo [3] heeft desgevraagd medegedeeld dat als gevolg van vermindering van verliezen bij bepaalde onderdelen naar zijn verwachting het bedrijfsresultaat in 1990 zou stijgen.

De 'Toelichting bij de gang van zaken van de Philips groep' sloot af met de opmerking dat mede op grond van de in de periode januari-september gerealiseerde resultaten de in het jaarverslag uitgesproken verwachting werd gehandhaafd dat de netto-winst uit gewone bedrijfsuitoefening in 1989 aanzienlijk hoger zou zijn dan in het voorafgaande jaar.

1.3. Tijdens een nieuwjaarsbijeenkomst op 8 januari 1990 maakte de toenmalige president van Philips, C.J. van der Klugt, bekend dat de omzet in 1989 was toegenomen met 2% tot 57 miljard gulden.

In het jaarverslag over 1989, uitgegeven op 28 februari 1990, is bij de vooruitzichten vermeld dat Philips in diverse sectoren omzetgroei verwachtte. Voor de gehele onderneming was de verwachting voor 1990 een voortgaande omzetgroei van omstreeks 6%.

1.4. Op 10 april 1990 vond de jaarlijkse algemene vergadering van aandeelhouders plaats [4]. In zijn daar gehouden jaarrede [5] zei president Van der Klugt [6]:

Ons beleid van de afgelopen jaren is erop gericht om onze resultaten stap voor stap te verbeteren en onze concurrentiepositie te versterken. Ook in 1989 hebben wij deze doelstellingen gerealiseerd; de nettowinst steeg met 30% tot 1,374 mrd. Dit is het hoogste winstbedrag dat Philips ooit bereikt heeft.

De omzet steeg met 2%, ondanks het feit dat de sector grote huishoudelijke apparaten niet meer in de Philips-cijfers geconsolideerd wordt. Op vergelijkbare basis bedroeg de omzet 7%. Met uitzondering van geïnte-

greerde schakelingen en informatiesystemen lieten alle activiteitsgebieden duidelijke verbeteringen zien.

1.5. Op een persconferentie op 3 mei 1990 is voor geheel 1990 de verwachting gehandhaafd dat de vergelijkbare omzetstijging ongeveer 6% zou bedragen, terwijl ook is medegedeeld dat het, mede gezien de voortdurende ongunstige wisselkoersverhoudingen en de hoge rentestanden, zeer moeilijk zou zijn de nettowinst uit gewone bedrijfsuitoefening van 1989 te verbeteren. De nettowinst uit gewone bedrijfsuitoefening was in het eerste kwartaal van 1990 gedaald tot f 6 miljoen.

1.6. Op een persconferentie op 14 mei 1990 heeft de voorzitter van de Raad van Toezicht, W. Dekker, bekend gemaakt dat Van der Klugt als president zou aftreden en dat op een te houden buitengewone aandeelhoudersvergadering de benoeming van Timmer in zijn plaats zou worden voorgesteld.

Blijkens een persbericht van 14 juni 1990 heeft Philips toen bekendgemaakt dat zij op grond van de gang van zaken in april en mei 1990 verwachtte dat de resultaten voor het tweede kwartaal van 1990 aanzienlijk lager zouden zijn dan die in de overeenkomstige periode van 1989. Het nettoresultaat uit gewone bedrijfsuitoefening over het gehele jaar 1990 zou, mede gezien te treffen herstructureringsvoorzieningen op een zeer laag niveau uitkomen.

2. Verloop procedure

2.1.1. Op 4 december 1991 heeft VEB — samen met verweerders sub 2 t/m 4 — Philips [7] gedagvaard voor de rechtbank te 's-Hertogenbosch. Zij vorderden veroordeling van Philips tot vergoeding van de schade, door hen geleden ten gevolge van een door Philips gepleegde onrechtmatige daad. De schade zou moeten worden opgemaakt bij staat.

2.1.2. Verweerders sub 2 t/m 4 hebben in de periode van 23 februari 1990 tot 11 april 1990 aandelen Philips gekocht. Zij zijn volgens de inleidende dagvaarding houders van aandelen Philips.

Verweerders hebben, als eisers in eerste aanleg, aan hun vordering ten grondslag gelegd dat Philips in de periode van 27 oktober 1989 tot 2 juli 1990 positieve mededelingen heeft gedaan omtrent de financiële positie van de vennootschappen, het resultaat en de samenstelling daarvan, de winst(ontwikkeling) en de te verwachten dividenden. Volgens eisers kon voor deze mededelingen echter geen rechtvaardiging worden gevonden in de financiële situatie van Philips, terwijl Philips met die situatie bekend was dan wel behoorde te zijn. Philips heeft volgens hen relevante informatie aan het publiek onthouden althans deze niet onverwijld bekend gemaakt.

2.1.3. Bij conclusie van repliek hebben verweerders in cassatie hun eis gewijzigd. Aan hun eis hebben zij toegevoegd dat de rechtbank van recht zou verklaren dat Philips door het doen van de mededelingen in de periode van 28 oktober 1989 tot en met 14 april 1990 jegens verweerders in cassatie in strijd heeft gehandeld met de op haar rustende informatie- en mededelingsplichten.

2.1.4. De rechtbank heeft in een tussenvonnis van 10 juni 1994 (ro. 4.7.1.) overwogen dat VEB c.s. niet over

informatie beschikken om te kunnen vaststellen of bewijzen of de mededelingen van Philips juist en tijdig waren; Philips beschikte daar wel over. Teneinde tegemoet te komen aan de aan de bewijslevering door VEB c.s. verbonden bezwaren, kan volgens de rechtbank van Philips worden verwacht dat zij bij haar betwisting van de stellingen van VEB c.s. voldoende feitelijke gegevens verstrekt ter staving van haar verweer om VEB c.s. voldoende aanknopingspunten te verschaffen voor bewijslevering.

De rechtbank heeft de zaak vervolgens verwezen naar de rol voor het nemen van een nadere conclusie door Philips, zonder de mogelijkheid van hoger beroep tegen het tussenvonnissen uit te sluiten.

2.2.1. Philips heeft bij het gerechtshof te 's-Hertogenbosch appel tegen het vonnis ingesteld.

Bij memorie van antwoord hebben VEB c.s. incidenteel appel ingesteld en hun eis wederom gewijzigd. VEB c.s. hebben een subsidiaire en meer subsidiaire eis toegevoegd waarbij zij gevorderd hebben de bestreden uitspraak met verbetering van gronden te bekrachtigen. Bij akte d.d. 10 januari 1996 hebben VEB c.s. nogmaals verzocht hun eis te mogen wijzigen. Deze eiswijziging hield in dat betaling van schadevergoeding, op te maken bij staat, werd gevorderd door VEB, 'voorzover deze optreedt voor bepaalde aanwijsbare personen', alsmede door de andere verweerders in cassatie. Voorts is als periode gedurende welke de litigieuze mededelingen zijn gedaan genoemd 26 oktober 1989 tot 3 mei 1990. Philips heeft zich tegen deze laatste eiswijziging verzet. In ro. 9 van het bestreden arrest doet het hof de discussie over de eiswijziging af als 'van academisch belang'.

2.2.2. Bij arrest van 15 mei 1996 heeft het hof het bestreden vonnis, met verbetering van gronden bekrachtigd.

2.3. Tegen het arrest van het hof heeft Philips (tijdig) cassatieberoep ingesteld. Philips heeft één cassatiemiddel voorgesteld, bestaande uit zes onderdelen waarvan enkele in subonderdelen zijn onderscheiden.

Nadat VEB c.s. van antwoord hadden geconcludeerd, heeft Philips een rectificatie-akte genomen.

3. Ontvankelijkheid van VEB (onderdeel 1)

3.1.1. In ro. 4.2. heeft het hof, verwijzend naar een in ro. 4.1. gemaakt onderscheid, het volgende overwogen. VEB kon niet zonder meer representatief geacht worden voor alle aandeelhouders van Philips, in het bijzonder alle niet-institutionele beleggers.

Dat VEB wel representatief was voor een tweede groep aandeelhouders, nl. degenen die in de desbetreffende periode aandelen Philips hadden gekocht, was volgens het hof niet aanstonds evident, maar evenmin bij voorbaat uitgesloten.

'Vanzelfsprekend' was VEB wel 'volkomen representatief' voor de aandeelhouders die zich speciaal met het oog op de onderhavige procedure bij VEB hebben laten registreren.

3.1.2. In ro. 4.1. (slot) heeft het hof vastgesteld dat VEB in diverse stadia van de procedure wisselende standpunten heeft ingenomen ten aanzien van de vraag

in welke van genoemde hoedanigheden zij wenste op te treden.

3.2. Subonderdeel b van het onderdeel (subonderdeel a bevat geen klacht) voert hiertegen aan dat het hof had moeten beslissen dat het VEB niet toegestaan was hangende de procedure van standpunt te wisselen ten aanzien van de vraag in welke hoedanigheid zij wenste op te treden.

Het hof zou VEB ten onrechte ontvankelijk hebben geacht in haar vorderingen voor zover zij optrad als behartigster van de belangen van anderen dan de bij inleidende dagvaarding en conclusie van eis aangeduide groep aandeelhouders van Philips.

3.3. In de inleidende dagvaarding heeft VEB gesteld dat zij optreedt 'op verzoek van een groot aantal houders van aandelen (...), op de voet van haar statutaire doelomschrijving, ter bundeling en behartiging van de belangen van die aandeelhouders'.

De dagvaarding vervolgde dat in de periode 27 oktober 1989 t/m 2 juli 1990 een zeer groot aantal personen op de beurs van Amsterdam aandelen Philips heeft gekocht, waarvan een aantal de in de genoemde periode gekochte aandelen bij VEB heeft aangemeld. Een lijst van aanmeldingen zou bij c.v.e. worden overgelegd [8].

De rechtbank heeft in haar (tussen)vonnissen de ontvankelijkheid van VEB uitdrukkelijk beperkt tot de groep aandeelhouders, die zich ten tijde van het nemen van de c.v.e. bij VEB voor deze procedure hadden aangemeld (ro. 4.1.). Philips had zich uitdrukkelijk verzet tegen uitbreiding van de groep [9].

Tegen deze rechtsoverweging van de rechtbank was de eerste grief in het incidentele appel gericht. Daarin stelde VEB dat, voorzover zij niet optreedt voor de specifieke groep van aandeelhouders die hun aandelen bij VEB hebben aangemeld, 'maar ter behartiging van het algemeen belang van beleggers, die in de litigieuze periode aandelen Philips hebben gekocht, (zij) voldoet (...) aan alle eisen die worden gesteld aan een belangbehartiger in een collectieve actie en had zij derhalve ontvankelijk moeten worden verklaard' (p. 10, laatste al.).

Vervolgens heeft VEB verzocht haar eis te mogen wijzigen [10], tegen welke wijziging Philips zich heeft verzet, onder meer omdat de wijziging een uitbreiding kon zijn van de hoedanigheid waarin VEB optreedt [11].

3.4.1. Het hof heeft (ro. 4.3.) verwezen naar art. 3:305a BW, leden 1 en 3. Het heeft daaraan toegevoegd dat dit artikel in 1990 formeel nog niet gold, doch geacht kan worden het destijds geldende recht in belangrijke mate te weerspiegelen [12].

3.4.2. Over de vraag of art. 3:305a BW in de onderhavige procedure toepassing kan vinden, merk ik het volgende op.

De wetbepaling is tot stand gebracht bij de wet van 6 april 1994, Stb. 269 en is in werking getreden op 1 juli 1994, ± 4 weken na het vonnis van de rechtbank in deze zaak. De wet bevat geen voorschriften van overgangsrecht [13].

Hoewel opgenomen in het BW heeft art. 3:305a een sterk processuele inslag. Om deze reden kan men verdedigen dat het, althans ten aanzien van lopende procedures geen onmiddellijke werking heeft [14].

Hoe dit zij, ook al neemt men aan dat art. 305a op de onderhavige procedure formeel niet van toepassing is, de rechter mag wel op deze nieuwe wetsbepaling anticiperen:

De nieuwe wettelijke regeling wijkt niet wezenlijk af van het voordien reeds geldende recht en leent zich, voor zover nodig, voor toepassing op het onderhavige geval

[15].

3.4.3. Een stichting of vereniging die een rechtsvordering instelt op grond van art. 3:305a is niet een soort procesvertegenwoordiger van degenen wier belangen zij behartigt, zij treedt op als zelfstandige procespartij.

Ik citeer uit de m.v.t. bij het voorstel van de wet waarbij art. 3:305a tot stand is gebracht [16].

De bevoegdheid die dit wetsvoorstel biedt, vult, waar nodig, de individuele bevoegdheid om te procederen aan, maar treedt niet in haar plaats.

Het bovenstaande is een rechtstreeks gevolg van het gezag van gewijsde dat beperkt is tot zaken tussen dezelfde partijen. Een door een belangenorganisatie verkregen uitspraak heeft derhalve slechts bindende kracht tussen deze organisatie en de gedaagde. Door sommigen is er in de literatuur op aangedrongen de bindende kracht uit te breiden tot derdenbelanghebbende in de procedure. (...) Allereerst moet worden opgemerkt dat ook zonder dat een dergelijke uitspraak voor derden bindende kracht heeft, de rechter, zo menen wij, toch snel ervan zal uitgaan dat de litigieuze gedraging óók jegens individuele belanghebbenden die zelf een vordering tot schadevergoeding instellen, onrechtmatig zal zijn. Mogelijk kan de rechter hier de gedaagde het bewijs opdragen dat juist jegens deze belanghebbende de gedraging niet onrechtmatig is. (...). Overigens houdt niet-uitbreiding van het gezag van gewijsde niet in dat een belanghebbende, indien een vordering aan een belangenorganisatie is toegewezen, zelf nogmaals een gelijklopende vordering kan instellen. Het in artikel 3:303 nieuw BW neergelegde beginsel 'Zonder voldoende belang komt niemand een rechtsvordering toe' staat daaraan in de weg. De werking van het gezag van gewijsde blijft derhalve in beginsel beperkt tot de procespartijen.

3.4.4. In het arrest-NVPI/Snelleman [17] heeft de Hoge Raad het volgende oordeel van het hof juist geacht: dat een eisende partij die niet reeds bij dagvaarding heeft gesteld (mede) op te treden als gevolmachtigde van een met name genoemde volmachtgever, niet hangende de procedure die hoedanigheid alsnog kan aannemen door op de voet van art. 134 Rv. haar eis te veranderen.

Ik zou menen dat dit oordeel in een procedure op de voet van art. 3:305a BW niet aan de orde komt. De procederende stichting of vereniging is geen gevolmachtigde, doch slechts belangenbehartiger. Die laatste kwaliteit is de hoedanigheid waarin zij als procespartij

optreedt. Vermeerdering of vermindering van het aantal personen wier belangen behartigd worden, brengt in die hoedanigheid op zichzelf geen verandering. Het komt er in dit verband slechts op aan of aan de wettelijke eisen, waaronder die van gelijksoortigheid van behartigde belangen, is voldaan [18].

Dat degenen die in de door het hof (ro. 4.8.) in aanmerking genomen periode, 26 (of 27) oktober 1989 t/m 10 april 1990, aandelen Philips hebben gekocht gelijksoortige belangen hebben, bestrijdt het middel niet. Dit blijkt uit de subonderdelen d en e van het hier besproken onderdeel. In beide wordt verdedigd dat het hof het gelijksoortigheidsvereiste heeft miskend, wat betreft 'anderen dan degenen die in de (...) omschreven periode op de beurs van Amsterdam aandelen Philips hebben gekocht'. Andere klachten ten aanzien van het gelijksoortigheidsvereiste bevat het middel niet.

Het in de rechtspraak, echter niet steeds, gestelde vereiste van representativiteit komt bij het hierna besproken subonderdeel c aan de orde.

3.4.5. Zoals het subonderdeel uitdrukkelijk stelt, bestrijdt Philips slechts de ontvankelijkheid van VEB 'voorzover zij in deze zaak optreedt als behartigster van de belangen van anderen dan de bij inleidende dagvaarding en conclusie van eis aangeduide groep aandeelhouders-Philips'. De ontvankelijkheid van VEB als behartigster van de belangen van de leden van laatstbedoelde groep is in de procedure dus onomstreden.

De inzet van de procedure in dit stadium is slechts of Philips gegevens moet overleggen van de aard als de rechtbank — bij wege van voorbeelden — in ro. 4.7.1. heeft aangegeven. De daartoe strekkende beslissing van de rechtbank heeft het hof immers bekrachtigd. M.i. heeft Philips bij de vraag wier belangen VEB in de procedure behartigt en mag behartigen, wanneer eenmaal vaststaat dat VEB in haar vorderingen althans ten dele ontvankelijk is, geen belang. Overigens zou hetzelfde gelden, wanneer VEB niet-ontvankelijk zou worden verklaard: de ontvankelijkheid van verweerders sub 2-4 is immers niet bestreden.

Indien ten slotte zou komen vast te staan dat Philips, door de informatieverstrekking in de betrokken periode, onrechtmatig heeft gehandeld, dan kunnen alle aandeelhouders die menen daardoor te zijn geschaad en wier vorderingsrechten niet zouden zijn verjaard, zich op die onrechtmatige daad beroepen.

3.4.6. Op het voorgaande loopt het subonderdeel vast.

3.5.1. Subonderdeel c werpt op dat het oordeel van het hof dat VEB 'wel representatief is voor de groep, bedoeld onder 1b ('diegenen die in de gewraakte periode (...) aandelen Philips hebben gekocht'), is daarentegen, hoewel niet aanstonds evident, geenszins bij voorbaat uitgesloten' onbegrijpelijk is.

Het middel noemt een aantal passages in de gedingstukken waarin Philips het omgekeerde heeft verdedigd, hetgeen het hof niet onjuist zou hebben bevonden. Verder wijst het er op dat zich 336 houders van in totaal omstreeks 400 000 aandelen Philips bij VEB hebben gemeld. In de desbetreffende periode zijn

alleen al op de Amsterdamse Effectenbeurs ruim 80 mln. aandelen (zonder dubbel telling) verhandeld [19]. Volgens het subonderdeel moet aangenomen worden dat de overgrote meerderheid van degenen die in de bewuste periode aandelen Philips gekocht hebben, niet gediend zijn van de actie van de VEB.

3.5.2. De voorwaarde van representativiteit heeft de Hoge Raad in sommige arresten gesteld [20]. In art. 3:305a BW komt deze eis niet uitdrukkelijk voor, maar men vindt hem impliciet terug in de verschillende deelaspecten van de regeling. Door een aantal in de wet opgenomen waarborgen wordt voorkomen dat een niet-representatieve organisatie te ver gaande bevoegdheden zou krijgen, hetgeen met name volgt uit de leden 2, 4 en 5 van het wetsartikel. Daarom achtte de wetgever het niet nodig de eis van representativiteit met zoveel woorden te stellen [21].

Zoals Frenk [22] opmerkt is representativiteit een open begrip waaronder meer betekenissen schuil kunnen gaan. Het antwoord op de vraag of een organisatie representatief is, is afhankelijk van de omstandigheden en daardoor in cassatie beperkt te toetsen.

3.5.3. Met de aangevallen overweging wil het hof m.i. niet anders zeggen dan dat het de desbetreffende vraag (in dit stadium van de procedure) in het midden laat. Dat wordt bevestigd in de laatste alinea van ro. 4.3., waarin het hof overweegt dat VEB mogelijk representatief (zie over deze terminologie § 3.5.4., hierna) is voor de hier bedoelde groep. Het heeft hierover dus geen eindbeslissing gegeven.

Voor het voldoen aan de opdracht die de rechtbank in haar door het hof bekrachtigde tussenvonnis aan Philips heeft gegeven, is de bestreden overweging niet van belang.

Daarop stuit het subonderdeel af.

3.5.4. Overigens meen ik dat, als men al bij — al dan niet anticiperende — toepassing van art. 3:305a een expliciete representativiteitseis zou willen stellen, deze, anders dan het middel wil, geen uitsluitend kwantitatieve aard zou mogen hebben. Een zodanige kwantitatieve eis zou betekenen dat een groep actieven ervoor gestraft zou worden dat een veel grotere groep met gelijksoortige belangen passief blijft.

Ik zou menen dat in een situatie als de onderhavige, representativiteit zich oplost in de wettelijke eis van gelijksoortigheid.

Het hof spreekt op verscheidene plaatsen in zijn arrest van ‘representatief’ en ‘representativiteit’. Wanneer het zegt dat VEB representatief is voor een bepaalde groep aandeelhouders, wil het m.i. niet anders zeggen, dan dat die aandeelhouders belangen hebben van de soort die VEB behartigt, zodat VEB ontvangen kan worden in haar vordering tot behartiging van de belangen van zodanige aandeelhouders.

3.5.5. De in het subonderdeel voorkomende veronderstelling — die mij uit de lucht gegrepen voorkomt — dat de overgrote meerderheid van degenen die in de bewuste periode aandelen Philips gekocht hebben, niet gediend is van de actie van de VEB, ziet over het hoofd dat art. 3:305a, lid 5, zodanige personen een oplossing biedt.

3.5.6. Het subonderdeel is, gezien het voorgaande, niet doeltreffend.

3.6.1. Volgens subonderdeel d heeft het hof, voor zover het VEB, optredend als behartiger van belangen van anderen dan de leden van de bij inleidende dagvaarding en conclusie van eis aangeduide groep, die in de eerder in het onderdeel aangegeven periode — nl. van 26 of 27 oktober 1989 t/m 10 april 1990, althans t/m 2 mei 1990, althans t/m 2 juli — aandelen Philips hebben gekocht, ontvankelijk heeft geacht, beslist in strijd met art. 3:305a, lid 1, BW. Het zou nl. de aldaar gestelde eis van gelijksoortige belangen miskend hebben. Die anderen zouden nl. als gevolg van de door Philips verstrekte mededelingen, waarom het in deze procedure gaat, geen schade hebben geleden.

3.6.2. Uit ro. 4.3. van het bestreden arrest blijkt dat het hof VEB in elk geval ontvankelijk heeft geacht in haar vordering ten behoeve van de in de inleidende dagvaarding en conclusie van eis aangeduide personen. Gezien het feit dat slechts een verklaring van recht aan de orde is, heeft het de vraag of VEB voldoende ‘representatief’ is voor de twee andere groepen niet van doorslaggevend belang geacht.

Zoals ik in § 3.5.3. uiteengezet heb, meen ik dat het hof het antwoord op de vraag of VEB ‘representatief’ is voor al degenen die in de bedoelde periode aandelen Philips hebben gekocht (d.w.z. of de belangen van de leden van die groep gelijksoortig zijn aan die van de leden van de in de aanhef van de onderhavige paragraaf bedoelde eerste groep) in het midden heeft gelaten. Daarmee is ook in het midden gebleven of VEB, uitsluitend als behartiger van de belangen van de groep van personen die in de litigieuze periode aandelen Philips hebben gekocht, ontvankelijk zou zijn geacht.

3.6.3. De voorwaarde waarvan het subonderdeel afhankelijk is gemaakt, is derhalve niet vervuld, zodat het subonderdeel faalt wegens gebrek aan feitelijke grondslag.

3.6.4. Voor subonderdeel e geldt hetzelfde als voor subonderdeel d.

3.7.1. Subonderdeel f verdedigt dat, in dezelfde veronderstelling als waarvan subonderdeel e afhankelijk is gemaakt, het hof ook in strijd met art. 3:302 heeft beslist.

Aangezien deze veronderstelling, zoals ik heb aangegeven, naar mijn mening niet juist is, deelt subonderdeel f het lot van het voorafgaande subonderdeel.

3.7.2. Overigens zouden de in subonderdeel f genoemde materiële argumenten (bepaalde personen kunnen niet zijn misleid door de mededelingen die Philips heeft gedaan en derhalve kunnen zij daardoor geen schade hebben geleden), moeten leiden tot afwijzing van eventuele vorderingen tot schadevergoeding van de betrokkenen en niet tot niet-ontvankelijkheid van VEB c.s. in hun vordering tot verkrijging van een verklaring van recht.

3.8.1. Subonderdeel g bevat motiveringsklachten, die betrekking hebben op de omstandigheid dat Philips niet al aan het begin van de procedure heeft kunnen beschikken over een lijst van namen van de bij VEB

geregistreerde aandeelhouders. VEB heeft de complete lijst nl. eerst bij memorie van antwoord in het geding gebracht. Philips had, aldus het subonderdeel, een rechtens te respecteren belang om reeds bij de aanvang van de procedure precies te weten tegen wie zij zich had te verweren.

3.8.2. M.i. moest Philips zich verweren tegen VEB en de drie andere oorspronkelijke eisers, thans verweerders in cassatie. Zoals ik eerder heb betoogd is in het systeem van art. 3:305a BW de stichting of vereniging geen gevolmachtigde van degenen wier belangen zij behartigt. Zij is een zelfstandige procespartij die, overeenkomstig haar statutaire doelomschrijving, de (gelijksoortige) belangen van anderen behartigt. Daar kan overigens wel een volmacht aan ten grondslag liggen, maar dat is niet noodzakelijk.

Bundeling van belangen (in een collectieve actie) is immers alleen mogelijk indien bij de beoordeling van de vordering zodanig geabstraheerd kan worden van de bijzonderheden van individuele gevallen, dat het niet noodzakelijk is om voor de beoordeling van de vordering individuen zelf bij de procedure te betrekken [23]. (Er) kan en mag niet worden geëist dat slechts met toestemming van de belanghebbenden kan worden geprocedeerd. Soms zijn de belangen (relatief) bescheiden en zal een belanghebbende daarom niet een gerechtelijke procedure aanhangig maken. (...) Bovendien zijn niet altijd de namen en/of de adressen van degenen te wier behoeve zou worden opgekomen, bekend en zou dit al het geval zijn, dan gaat het om een dusdanig grote groep dat administratie en kosten een belemmering zouden vormen.

[24].

3.8.3. Philips heeft er wel belang bij de lijst te kennen teneinde te weten van wie zij, gesteld dat beslist zou worden dat zij onrechtmatig heeft gehandeld, een vordering tot schadevergoeding kan verwachten.

Dat belang bestond echter nog niet bij het uitbrengen van de initiële dagvaarding, in december 1990, toen de verjaringstermijn nog lang niet was verlopen en de lijst van eisers dus nog niet was gesloten.

3.8.4. Ook subonderdeel g is vruchteloos voorgesteld.

3.9.1. Subonderdeel h meent een tegenstrijdigheid in het arrest van het hof te onderkennen.

In de roo. 4.2. en 4.3. heeft het hof overwogen dat voor de ontvankelijkheid van VEB een zekere mate van representativiteit is vereist. Daarmee zou de tweede zin van ro. 4.6. in strijd zijn. Daarin heeft het hof overwogen dat, indien eenmaal is vastgesteld dat VEB in haar vorderingen kan worden ontvangen, geen onderscheid behoeft te worden gemaakt naar gelang zij in meer of mindere mate representatief is voor bepaalde groepen van aandeelhouders.

3.9.2. Zoals bleek stelde de Hoge Raad onder het oude recht (voorafgaand aan de invoering van art. 3:305a BW) soms, maar niet steeds, de eis van representativiteit. In art. 305a komt dat vereiste niet voor; zie hiervoor, § 3.5.2. met noot 19.

Het hof heeft (ro. 4.3.) wel op art. 3:305a geanticipeerd, maar oud recht toegepast. Dat het in dat kader de vraag heeft onderzocht of VEB representatief was voor dege-

nen welker belangen zij vertegenwoordigde, is m.i. niet onjuist. Evenmin onjuist is m.i. dat de beslissing dat VEB in elk geval representatief is voor een gedeelte van degenen wier belangen zij behartigt, zij in zoverre in haar vordering tot verkrijging van een verklaring van recht kan worden ontvangen.

Indien de verklaring van recht, inhoudend dat Philips onrechtmatig heeft gehandeld, zou worden gegeven, dan kan in beginsel een ieder die meent dat hij ten gevolge van dit gedrag schade heeft geleden, zich op die verklaring — al geldt deze formeel slechts tussen partijen — beroepen. Ik verwijs in dit verband naar het in § 3.4.3. gegeven citaat uit de m.v.t. bij het voorstel van de wet waarbij art. 3:305a tot stand is gebracht. In dat stadium doet de kwestie van representativiteit zich niet meer voor.

3.9.3. Zo bezien is er van tegenstrijdigheid als het subonderdeel stelt, geen sprake, zodat dit subonderdeel niet gegrond is.

3.10. Het onderdeel is derhalve in zijn geheel vergeefs voorgesteld.

4. In aanmerking genomen ‘mededelingen’ Philips (onderdeel 2)

4.1.1. Het tweede onderdeel van het middel klaagt er allereerst over dat het hof in het vage heeft gelaten welke ‘mededelingen’ van Philips het in aanmerking heeft genomen.

Dit geldt, aldus het onderdeel, te meer nu Philips in appelgrief VIII-b een klacht van dezelfde strekking heeft gericht tegen het vonnis van de rechtbank. Op die klacht zou het hof geen behoorlijk gemotiveerde beslissing hebben gegeven.

4.1.2. Het hof heeft in ro. 4.8. de begindatum van de periode waarin Philips misleidende mededelingen zou kunnen hebben gedaan vastgesteld (26 of 27 oktober 1989). In ro. 4.9. heeft het de einddatum bepaald (10 april). Daarmee was de relevante periode afgebakend.

Vervolgens heeft het hof (ro. 4.26.–4.30.) een aantal mededelingen, althans gelegenheden waarbij Philips mededelingen heeft gedaan, de revue laten passeren. Van een aantal daarvan heeft het hof vastgesteld dat niet is gebleken dat deze onjuist zouden zijn geweest. Dat geldt voor de persconferentie op 27 oktober 1989, de nieuwjaarsbijeenkomst van 8 januari 1990 en het jaarverslag 1989.

Ten aanzien van andere mededelingen heeft het hof de mogelijkheid opgehouden dat deze wel onvolledig of onjuist zouden kunnen zijn. Dat betreft uitlatingen tijdens de persconferentie van 1 maart 1990 en de aandeelhoudersvergadering van 10 april 1990.

4.1.3. Het hof heeft geen oordeel gegeven over de vraag welke mededelingen nu precies onvolledig of onjuist waren en waarom het meent dat dit zo is. Dat zou ook prematuur zijn.

De gegevens die Philips volgens het tussenvonnissen van de rechtbank — waartegen het appel was gericht — moest verstrekken, dienden er immers toe dit vast te stellen.

4.1.4. Wat betreft appelgrief ?b merk ik het volgende op.

De rechtbank heeft in ro. 2.2. de door VEB gestelde mededelingen van Philips (verkort) weergegeven. In ro. 3.2. overweegt de rechtbank dat Philips niet heeft betwist dat die mededelingen door haar zijn gedaan.

In appel heeft Philips (grief?) weliswaar gesteld dat de rechtbank ten onrechte niet aangeeft welke mededelingen van Philips zij bij haar beslissing in aanmerking heeft genomen, maar ro. 3.2. van het vonnis heeft Philips niet betwist. Ook het hof kon daarvan derhalve uitgaan, hetgeen het hof in ro. 4.25. t/m 30. ook heeft gedaan.

Het moet Philips duidelijk zijn geweest om welke mededelingen het ging, nu zij niet heeft ontkend de volgens VEB c.s. gedane mededelingen te hebben gedaan.

4.2.1. Het onderdeel verwijt het hof voorts dat het in het ongewisse heeft gelaten of, en zo ja op welke gronden, het overweegt dat Philips op 10 april 1990 cijfers naar buiten heeft gebracht zonder daarbij een duidelijk voorbehoud te maken, maar ook 'ongeclausuleerd optimistische prognoses' naar buiten heeft gebracht.

Onbegrijpelijk zou in ieder geval zijn wat het hof bedoelt met het door Philips naar buiten brengen van 'ongeclausuleerd optimistische prognoses'.

4.2.2. Het hof heeft zich niet precies op deze wijze uitgedrukt. Het heeft geoordeeld dat het Philips op 10 april, indien haar op dat moment bekend was dat er ontwikkelingen gaande waren die de behaalde resultaten of de suggestie die daarvan uitging, in een ander daglicht stelden [25], niet meer vrij stond ongeclausuleerd optimistische prognoses naar buiten te brengen.

Dat is een voorwaardelijk normatief oordeel. Wat het hof bedoeld heeft, lijkt mij duidelijk. Het jaarverslag over 1989 bevatte optimistische prognoses voor de periode daarna. Zou het bestuur van Philips ten tijde van de aandeelhoudersvergadering van 10 april 1990 (daarom gaat het in ro. 4.30.) geweten hebben dat die prognoses 'door de ontwikkelingen waren of dreigden te worden achterhaald' dan had het een voorbehoud moeten maken.

4.2.3. De hier bedoelde klachten van het onderdeel steunen m.i. op onjuiste lezing, althans op onjuiste uitleg van het bestreden arrest en ontberen daardoor feitelijke grondslag.

4.3. Het onderdeel faalt.

5. Misleidende reclame (onderdeel 3)

5.1. In ro. 4.14. heeft het hof overwogen:

Voorts moet gewezen worden op de artt. 1416a en 1416b (oud) BW, welke in beginsel van toepassing zijn, nu het gaat om mededelingen die van de zijde van Philips openbaar zijn gemaakt (...), welke mededelingen niet enkel strekken tot het afleggen van rekenschap aan de aandeelhouders omtrent de voorafgegane periode, doch tevens de strekking hebben derden — zoals crediteuren, kapitaalverschaffers, en beleggers — op de hoogte te brengen van de financiële situatie van de vennootschap.

Krachtens art. 1416b rust, bij gemotiveerde betwisting van de juistheid van de verstrekte gegevens, de bewijslast dienaangaande op Philips.

In ro. 4.17. heeft het hieraan toegevoegd dat de vraag of VEB onvoldoende aan haar stelplicht had voldaan, daarna aan de orde zou komen. Het hof heeft daarop laten volgen:

Eerst nadien, en mede in het licht van het onder 14. overwogene, dient te worden gezien welke partij in concreto nader bewijs dient bij te brengen c.q. nadere informatie dient te verschaffen.

In ro. 4.37. heeft het hof geoordeeld dat de verantwoording van Philips van de prognoses inhoudende dat deze op 10 april 1990 niet misleidend waren, onvoldoende was. Daarvan meende het hof dat van Philips verwacht mocht worden dat zij nader duidelijk maakt dat zij op 10 april niet wist of kon weten van slechte voortekenen. Het heeft daaraan toegevoegd:

Ook de reeds genoemde artikelen 1416a en 1416b (oud) BW wijzen in deze richting.

5.2. Onderdeel 3, dat uit twee subonderdelen bestaat, is tegen de beslissing van het hof inzake de toepasselijkheid van de beide genoemde wetsartikelen gericht.

Het onderdeel voert — zeer kort samengevat — aan dat niet is vastgesteld of gebleken dat de mededelingen verband houden met de aanbieding van goederen of diensten door Philips of met de emissie van Philips aandelen.

5.3.1. Allereerst maak ik twee prealabele opmerkingen. In de eerste plaats is het m.i. juist dat het hof oud recht heeft toegepast. De feiten waren immers voltooid voor de inwerkingtreding van boek 6 BW. De bepalingen inzake onrechtmatige daad hebben geen onmiddellijke werking. Van belang is dit overigens niet, aangezien de nieuwe bepalingen (artt. 6:194 en 195) in aanzienlijke mate gelijkkluidend zijn aan die van het oude recht.

In de tweede plaats is de stelling van het middel dat niet is vastgesteld of gebleken dat de mededelingen samenhangen met de aanbieding van goederen of diensten door Philips, iets te kort geformuleerd. Het is denkbaar dat Philips eigen aandelen in portefeuille had, die wilde afstoten en de koers probeerde te ondersteunen door optimistische mededelingen. Evenwel is ook het afstoten door Philips van in portefeuille gehouden eigen aandelen niet vastgesteld of gebleken, zodat de onderhavige kanttekening aan de bedoelde stelling van het middel niet afdoet.

5.3.2. Partijen hebben in appel gediscussieerd over de vraag of de artt. 1416a e.v. van toepassing zijn. De rechtbank heeft de artikelen bij haar oordeel niet genoemd; zie met name ro. 4.7.1. waarin de rechtbank Philips opdraagt aan VEB voldoende aanknopingspunten te verschaffen voor bewijslevering (VEB beschikt niet over informatie om vast te kunnen stellen of de mededelingen van Philips juist waren, en Philips wel).

Volgens VEB c.s. zijn genoemde artikelen van toepassing. Zij ziet de mededelingen van Philips als een middel om het publiek te laten beleggen in door Philips uitgegeven aandelen, dus een reclamemiddel [26]. Volgens Philips is dit niet juist. Volgens haar zijn de mededelingen niet gedaan over goederen of diensten die door Philips worden aangeboden [27]. De vraag of Philips bij de mededelingen iets 'aanbiedt' was de voornaamste inzet van de discussie tussen partijen.

Het hof is op deze discussie niet ingegaan, maar heeft volstaan met de overweging dat het hier gaat om mededelingen die van de zijde van Philips openbaar zijn gemaakt. M.i. had het hof niet aan het debat tussen partijen mogen voorbijgaan en had het op de stellingen van partijen op dit punt dienen te beslissen, alvorens tot zijn oordeel te komen over de toepasselijkheid van art. 1416 (oud) BW.

5.3.3. De aanhef van art. 1416a (oud) BW luidt:

Hij die omtrent goederen of diensten die door hem of degene ten behoeve van wie hij handelt in de uitoefening van een beroep of bedrijf worden aangeboden (...) [28].

De opvatting van het hof is niet te rijmen met de (gecursiveerde) woorden ‘door hem’. Nu mag het zo zijn dat tekstuele interpretatie, zeker in het privaatrecht, niet alleen zaligmakend is, over de duidelijke tekst van een recente wet [29] kan toch niet zonder goede argumenten heengestapt worden. Het hof levert zulke argumenten niet, hoewel het, door de vermelde discussie tussen partijen in appel, wel geconfronteerd was met de argumenten tegen de toepasselijkheid van de artt. 1416a en b (oud) in deze zaak.

De Hoge Raad heeft een lichte uitbreiding aan de woorden ‘door hem’ en de daarop volgende passage gegeven [30]. De in noot 29 genoemde uitspraak levert echter geen argument ten gunste van de opvatting van het hof op. Het omgekeerde is eerder het geval. Zou men de woorden ‘door hem’ e.v. mogen wegdenken, dan zou de bedoelde overweging in het arrest-Pammler geen zin hebben gehad. Ook in de wetsgeschiedenis en de literatuur vindt de opvatting van het hof, voor zover ik kon nagaan, geen steun [31].

5.3.4. Naar ik zou menen moet er een temporeel verband bestaan tussen de mededeling en het aanbieden in de zin van art. 1416 (oud) en art. 6:194 BW. Dat verband betekent dat aanbieding en mededeling gelijktijdig, althans in dezelfde periode moeten vallen. Zulk een verband is in de onderhavige zaak, waarin Philips de aandelen ooit heeft geëmitteerd en jaren later mededelingen heeft gedaan die het kopen van die aandelen konden stimuleren, niet aanwezig. Er is niet gebleken van een emissie in de litigieuze periode en evenmin van het in die periode door Philips afstoten van zich in haar portefeuille bevindende eigen aandelen.

Te bedenken is dat de art. 1416a e.v. (6:194 e.v.) een afwijking vormen van de hoofdregel in art. 1401 (6:162). Zulk een bepaling moet strikt worden uitgelegd. Wordt niet aan alle voorwaarden voldaan, dan valt men terug op de hoofdregel.

Het voorgaande betekent dat het hof in dit opzicht van een onjuiste rechtsopvatting is uitgegaan.

5.3.5. Verweerders hebben aangevoerd dat de klacht van Philips in onderdeel 3 niet zal kunnen slagen, omdat het hof geen toepassing heeft gegeven aan de door art. 1416b (oud) BW voorgeschreven omkering van de bewijslast [32].

Dat het hof inderdaad de bewijslast (nog) niet heeft omgekeerd, lijkt mij goed verdedigbaar. Daarmee ontvalt het belang aan dit onderdeel van het middel echter

niet. Het hof heeft beslist dat de artt. 1416a e.v. (oud) op het onderhavige geval van toepassing zijn. Indien 's hofs arrest op dit punt in stand blijft, is sprake van een onaantastbare eindbeslissing, die in het vervolg van de procedure van groot gewicht kan zijn.

5.3.6. Gezien dit alles meen ik dat het onderdeel terecht is voorgesteld en dat het arrest van het hof op dit punt niet in stand kan blijven. De Hoge Raad kan hier m.i. ten principale recht doen, aangezien niet gesteld of gebleken is dat de voorwaarde van het (in de desbetreffende periode) aanbieden van goederen of diensten is voldaan.

6. Overige klachten

6.1.1. De onderdelen 4 en 5 verwijten het hof geen onderscheid te hebben gemaakt tussen verschillende soorten mededelingen, namelijk tussen:

— (onderdeel 4) mondelinge mededelingen op een aandeelhoudersvergadering (ten dele bestaande uit het beantwoorden van vragen) en mededelingen in persberichten en jaarverslagen en

— (onderdeel 5) jaarrekeningen en tussentijdse cijfers en resultaten.

Aan eerstgenoemde categorieën behoren volgens Philips minder strenge eisen te worden gesteld dan aan de laatstgenoemde categorieën, hetgeen Philips in feitelijke instanties ook had betoogd, maar waaraan het hof geen gevolg heeft gegeven, naar Philips in cassatie stelt.

Blijkens de schriftelijke toelichting in cassatie van de raadsman van Philips gaan de onderdelen 4 en 5 er van uit dat bij de toepasselijkheid van de artt. 1416a e.v. (oud) BW (bij bepaalde mededelingen) minder strenge eisen over volledigheid en juistheid behoren te gelden.

6.1.2. Indien Philips, hetgeen m.i. het geval is, gelijk heeft in zijn hiervoor genoemde opvatting, dat de artt. 1416a (oud) BW op de onderhavige zaak niet van toepassing zijn, dan stuiten de onderdelen 4 en 5 af op gebrek aan relevantie.

Voor het geval de Hoge Raad anders denkt over de toepasselijkheid van de artt. 1416a e.v. merk ik nog het volgende op.

6.2.1. Onderdeel 4 berust m.i. op een ongeoorloofd novum in cassatie.

Ik ben in de stukken van de feitelijke instanties niet tegengekomen dat Philips heeft gesteld dat onderscheid moet worden gemaakt tussen mondelinge mededelingen op de aandeelhoudersvergadering en schriftelijke berichten. In de schriftelijke toelichting in cassatie geeft Philips ook niet aan waar zij dit onderscheid heeft bepleit (dat doet zij wel bij onderdeel 5).

De klacht in onderdeel 4 is nauw verweven met vaststellingen van feitelijke aard, zodat zij niet voor het eerst in cassatie kan worden aangevoerd.

6.2.2. Overigens is het maken van het onderscheid niet juist. Blijkens de parlementaire geschiedenis van de wet waarbij de laatste versie van art. 1416a tot stand is gekomen (zie noot 28) [33], is bij art. 1416a irrelevant op welke wijze de mededeling openbaar wordt gemaakt.

6.3.1. Ten aanzien van onderdeel 5 geldt het volgende.

In eerste aanleg heeft Philips een onderscheid ‘in het kwadraat’ bepleit: namelijk ten eerste tussen mededelingen over behaalde en nog te behalen resultaten en ten tweede, binnen eerstgenoemde categorie, tussen mededelingen in de jaarrekening en tussentijdse cijfers (halfjaarcijfers en kwartaalcijfers) [34].

De rechtbank heeft onderscheid gemaakt tussen feitelijke resultaten over de voorafgegane periode (ro. 4.4.1.), koersgevoelige informatie (ro. 4.4.2.) en prognoses (ro. 4.4.3.).

6.3.2. Die overwegingen heeft Philips bestreden in de grieven ? t/m ? [35]. Philips heeft gewezen op bepalingen uit titel 9 boek 2 BW over jaarrekeningen en gesteld dat geen verplichting bestaat tot openbaarmaking van tussentijdse cijfers. De norm daarvoor kan volgens Philips niet zijn dat deze cijfers — zoals de rechtbank heeft overwogen — juist en volledig moeten zijn.

Het hof heeft in ro. 4.18. geoordeeld dat de door partijen verwoorde standpunten voor een groot deel van ‘semantische’ aard zijn. Volgens het hof heeft de rechtbank terecht overwogen dat mededelingen omtrent behaalde resultaten juist en volledig moeten zijn, ook al dienen die begrippen nog nader te worden ingevuld (ro. 4.18.).

Enig onderscheid maakt het hof wel: in ro. 4.20. tussen prognoses en mededelingen omtrent behaalde resultaten en in ro. 4.28. tussen gegevens in het jaarverslag 1989 en hetgeen de toenmalige president Van der Klugt tijdens de presentatie van het verslag op 1 maart 1990 heeft gezegd.

6.3.3. Ik acht het oordeel van het hof juist en begrijpelijk. Uit de omstandigheid dat de wet niet tot het publiceren van tussentijdse cijfers verplicht, volgt niet dat zulke cijfers, indien een vennootschap ze toch publiceert onvolledig of onjuist zouden mogen zijn.

Philips maakt voorts niet duidelijk welk tussentijds bericht het hof aan een te strenge maatstaf heeft getoetst.

6.4. Ik meen dat de onderdelen 4 en 5, indien de Hoge Raad zou menen dat deze relevant zijn, zouden moeten worden verworpen.

6.5.1. In ro. 4.31. bouwt het hof voort op zijn oordeel in de voorafgaande rechtsoverweging dat het Philips in de gegeven situatie van 1990 niet vrijstond optimistische prognoses zonder voorbehoud naar buiten te brengen.

Van voorbehouden is niet of ternauwernood sprake geweest. Een voorbehoud is alleen gemaakt ten aanzien van valuta-ontwikkelingen, aldus het hof.

In ro. 4.34. heeft het hof er, bij wijze van voorbeeld, op gewezen dat valuta-ontwikkelingen van dag tot dag uit de krant kunnen worden bijgehouden, zodat niet goed voorspelbaar is dat een vennootschap daardoor 20 dagen na afloop van een kwartaal zou kunnen worden overvallen.

In ro. 4.35. heeft het overwogen dat vooralsnog onvoldoende duidelijk is in hoeverre de koersverliezen op leningen in het eerste kwartaal van 1990 onvoorzienbaar veel groter waren dan de dito verliezen een jaar eerder.

6.5.2. Onderdeel 6 meent dat de roo. 4.34. en 35. in zoverre in tegenspraak zijn met ro. 4.31.

6.5.3. Ik lees in ro. 4.31. niet dat het hof in ro. 4.31. heeft bedoeld dat valuta-ontwikkelingen vallen buiten hetgeen aan Philips wordt verweten. Het hof heeft slechts geconstateerd dat Philips te dien aanzien een voorbehoud had gemaakt, hetgeen het hof desalniettemin tot het oordeel brengt dat een voorbehoud ‘niet of ternauwernood’ is gemaakt.

Het hof heeft vervolgens de stellingen van Philips in de pleitnotities in eerste aanleg onderzocht. Aldaar is uiteengezet door welke oorzaken de discrepantie tussen de op 10 april 1990 uitgesproken verwachtingen en de op 3 mei 1990 bekend geworden gegevens is veroorzaakt. Philips had daar gesteld dat valuta-ontwikkelingen Philips in belangrijke mate parten speelden (p. 16). Deze verklaring heeft het hof in ro. 4.34. (slot) en 4.35. verworpen.

De omstandigheid dat Philips een voorbehoud had gemaakt ten aanzien van valuta-ontwikkelingen maakt het m.i. niet onbegrijpelijk dat het hof het door Philips gedane beroep op valuta-ontwikkelingen om onverwachte tegenvallers te verklaren, verwerpt. Het hof was van oordeel dat het voorbehoud geen betekenis kon hebben voor de resultaten in een achterliggende periode, omdat de valuta-ontwikkelingen in die periode bekend waren.

6.5.4. Zo gezien treft ook onderdeel 6 geen doel.

7. Conclusie

Ik concludeer dat de Hoge Raad het bestreden arrest zal vernietigen, voor zover het hof de artikelen 1416a en volgende (oud) BW op de feitelijke situatie, die is vastgesteld in de onderhavige zaak, van toepassing heeft verklaard en voorts zal verstaan dat de genoemde artikelen op die situatie niet van toepassing zijn.

Voor het overige concludeer ik tot verwerping van het beroep en tot verdeling van de kosten over partijen, en wel zodanig dat Philips, als de overwegend in het ongelijk gestelde partij drie vierden van de kosten zal dragen en dat het resterende vierde deel ten laste van de gezamenlijke verweerders komt.

[1] Zie ook A&V 1998/1, p. 13 (E. Mentink); red.).

[2] Schriftelijke toelichting, nr. 3, p. 2.

[3] Een hoge functionaris van Philips.

[4] Van hetgeen op deze vergadering is besproken heeft Philips een afschrift van de aan de aandeelhouders ter beschikking gestelde tekst van de jaarrede van Van der Klugt overgelegd, alsmede de tekst van een samenvatting van de discussie in de vergaderingen (prod. 8 en 9 bij c.v.a. in prima). Voorts is op verzoek van de VEB de bandopname van de vergadering uitgetypt. Volgens Philips is deze tekst echter niet bedoeld voor extern gebruik en derhalve niet gecorrigeerd. Bij wijze van uitzondering heeft Philips deze tekst echter aan VEB toegezonden. VEB heeft de tekst overgelegd bij c.v.e. Het gaat in totaal om 38 pagina's dichtbedrukte tekst.

[5] ‘Koers houden, vaart versnellen.’

[6] Uitgegeven tekst, p. 1.

[7] In eerste aanleg zijn gedagvaard de NV Philips Gloeilampenfabrieken en Philips Electronics NV (laatstgenoemde was voorheen genaamd NV Gemeen-

schappelijk Bezit van Aandelen Philips' Gloeilampenfabrieken). Blijkens de cassatiedagvaarding is de toenmalige NV Philips Electronics NV (voorheen genaamd NV Gemeenschappelijk Bezit etc.) een juridische fusie aangegaan met de NV Philips' Gloeilampenfabrieken. NV Philips' Gloeilampenfabrieken trad daarbij op als verkrijgende vennootschap en heeft haar naam vervolgens gewijzigd in Philips Electronica NV.

[8] Dit is pas gebeurd bij m.v.a. in het principaal appel, tevens m.v.gr. in incidenteel appel.

[9] C.v.d., p. 2, nr.vw3 en pleitnotities d.d. 11 november 1993, p. 23 al. 5.

[10] Akte d.d. 10 januari 1996.

[11] Akte houdende verzet tegen wijziging van eis d.d. 10 januari 1996, p. 2, al. 3 en m.v.a. in incidenteel appel, p. 2, slot en p. 3.

[12] Daarbij verwijst het hof naar de c.o.m. (§ 5.1.3.2.) voor HR 2 december 1994, NJ 1996, 246, m.nt. D.W.F. Verkade.

[13] Dit is een oude kwaan; vgl. daarover m.b.t. procesrecht: W.L. Haardt in: Problemen van wetgeving (opgedragen aan de nagedachtenis van C.H.F. Polak), 1982, p. 126 en W. Sniijders in: Een goede procesorde (Haardt bundel), 1983, p. 113.

[14] Zie overigens Sniijders, t.a.p.

[15] HR 2 september 1994, NJ 1995, 369 (ro. 3.4.), m.nt. H.J. Sniijders. Zie ook de c.o.m. (Koopmans), nr. 8. In die zaak was het bestreden arrest van het hof gewezen in 1993.

[16] Kamerst. (? 1991–1992) 22 486, nr. 3, p. 26-27.

[17] HR 2 april 1993, NJ 1993, 573, m.nt. D.W.F. Verkade.

[18] Vgl. de m.v.t. bij het in noot 15 genoemde wetsvoorstel, p. 21.

[19] Ik neem aan dat de steller van het middel bedoelt dat transacties m.b.t. 80 mln. aandelen hebben plaatsgevonden. Of sommige transacties dezelfde aandelen betroffen, bijv. doordat kopers snel winst of verlies namen, is niet na te gaan.

[20] Zie de in noot 11 genoemde c.o.m., § 5.1.3.3., de in noot 15 genoemde m.v.t., p. 7 en N. Frenk, Kollektieve akties in het privaatrecht, diss. RUU, 1994, p. 89-90.

[21] M.v.t., zie noot 15, p. 21; Frenk, a.w., p. 132.

[22] A.w., p. 90 en 132.

[23] Frenk, a.w., p. 149.

[24] Vermogensrecht, losbl. (A.W. Jongbloed), aant. 6 op art. 305a.

[25] Letterlijk, maar enigszins verkort citaat uit ro. 4.30.

[26] M.v.a., p. 16 en pleitnotities in appel, p. 12-13.

[27] M.v.a. in incidenteel appel, p. 5-6; pleitnotities in appel, p. 3 en 4.

[28] Cursivering toegevoegd. De tekst van de aanhef van art. 6:194 BW is identiek.

[29] Art. 1416a, zoals dat luidde in 1990, is ingevoerd bij de wet van 6 juni 1980, Stb. 304.

[30] HR 29 maart 1983, NJ 1985, 593 (ro. 3.3.), m.nt. L. Wichers Hoeth (Pammler/SKK).

[31] Vgl. m.v.t., kamerst. (? 1975–1976) 13 611, nr. 3, p. 9 en m.v.a. ?, nr. 6, p. 13, D.W.F. Verkade, Misleidende reclame, Mon. NBW B49, 1992, § 25, p. 29 en § 26, p. 30.

[32] Schriftelijke toelichting van de raadsleden in cassatie van VEB c.s., nr. 4, p. 11.

[33] M.v.t., kamerst. (? 1975–1976) 13 611, nr. 3, p. 7 en 9.

[34] C.v.d., p. 10 en pleitnotities voor Philips in eerste aanleg, p. 6, al. 2, p. 10.

[35] M.v.gr., p. 9-20, m.v.a. in het incidenteel appel, p. 3-5 en pleitnotities van de raadsman van Philips in appel, p. 4-8.